Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 24, Sayı: 42, Temmuz-Aralık 2019

MÜSLÜMAN OSMANLI AİLESİNDE MÛSİKİ

THE MUSIC IN THE MUSLIM OTTOMAN FAMILY

Dr. Öğr. Üyesi Tacetdin BIYIK
tacettinbiyik@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2204-7814

Malatya İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Musikisi Anabilim Dalı

Atıf@ Bıyık, Tacetdin. "Müslüman Osmanlı Ailesinde Mûsiki". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2019): 137-155.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types	**:** Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	**:** 17 Eylül 2018 / 17 Sebtember 2018
Kabul Tarihi / Accepted	**:** 09 Aralık 2019 / 09 December 2019
Yayın Tarihi / Published	**:** 15 Aralık 2019 / 15 December 2019
Sayı – Issue	**:** 42
Sayfa / Pages	**:** 137-155
DOI	**:**10.30623/harranilahiyatdergisi. 621303

Öz

Bu makalede; mûsikinin, -meşruiyetine dair tartışmalardan mümkün olduğu kadar uzak kalarak- girişte Hz. Peygamber'in hâne-i saâdetlerinde mûsiki icralarına temas edilip daha sonra da Osmanlı'daki Müslüman ailelerinde ne şekilde yer aldığı tespit edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Her toplumun ailevî ve sosyal hayatında tarih boyunca var olan ve bünyesinde mûsikiyi de barındıran oyun, eğlence ve kutlamaların Peygamber ailesinde de mevcut olduğu görülmektedir. Peygamber ailesinde görülen bu eğlenceler, Müslümanca eğlenme; Hz. Peygamber ve eşi arasındaki muhabbet; ailenin diğer fertlerinin makul isteklerinin bir eş olarak yerine getirilmesi; kadının toplum içerisindeki konumu; Hz. Peygamber'in hoşgörüsü, tevazuu, sabrı, halim selim ve sakinliği karşısında sahâbenin serbest ve rahatça hareket edip düşüncelerini dile getirebilmeleri vb. hususlarda Müslüman ailelere yol göstermektedir.

Osmanlı'da başta padişah ailesi olmak üzere diğer Müslüman ailelerin de Hz. Peygamber'i örnek edinerek onun getirmiş olduğu İslâm hukuku ve ahlâkına, Türk âdet ve örfüne ters düşmeyecek şeklide -sınırların aşıldığı zamanlar da olmuştur- ailecek merasimler, eğlenceler tertip ettikleri, bu merasimlerde dinî veya dünyevî gayelerle mûsikiden de istifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Peygamber Ailesi, Osmanlı Ailesi, Harem, Eğlence, Mûsiki.

Abstract

In this study -while staying as far away as possible from debates about the legitimacy of music- it was tried to determine and evaluate how music took place in the private house (the house of bliss) of the Prophet Muhammad and then in the lives of the muslim families within the Ottoman Empire.

It can be seen that games, entertainment and celebrations which include music as well and which have existed in the family and social lives of every society throught the history, also existed in the family of the Prophet Muhammad. These entertainments seen in the family of the Prophet, guide the Muslim families for matters such as having fun as a muslim, the fondness between the Prophet and his wife, fulfilling the reasonable wishes of other members of the family as a spouse, the position of the woman in society, and the reality that the companions of the Prophet could easily and freely behave and express their thoughts in return for the tolerance, humility, patience, benignness and calmness of the Prophet.

In the Ottoman period, it was seen that the Muslim families, especially the sultan's family, taking the Prophet as an example and not being against the Islamic law and morality brought by Him, and the Turkish customs and traditions, -there were times when the limits were crossed- organised family ceremonies and entertainments, and also that they benefitted from music for religious or secular purposes.

Keywords: Family of the Prophet, Ottoman Family, Harem, Entertainment, Music.

Giriş

Dinî ve/veya din dışı mûsikinin doğuşunu ilk çağlara kadar götürmek mümkündür.[1] Tarih boyunca bütün insanlar hayatın her safhasında mûsikiye yer vermişlerdir. Hz. Peygamber, ailesi ve ilk Müslümanlar da dinî veya dünyevî amaçlar güderek günlük hayatlarında mûsiki ile içli dışlı olmuşlardır. Hz. Peygamber zamanında var olan, Kur'ân-ı Kerîm ve ezanın nağme ile okunması, düğünlerde ve bayramlarda def çalarak eğlenme geleneği vb. mûsiki ile ilintili faaliyetler sonraki dönemlerde de gelişerek devam etmiştir.[2]

Burada, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hâne-i saâdetlerinde icra edilen bazı mûsiki faaliyetlerinden bahsedilmesinde, meşruiyetine dair tartışmaların günümüzde de devam ettiği mûsiki konusunun Müslüman Osmanlı ailesindeki mevcudiyetine mesnet teşkil etmesi bakımından fayda görülmektedir.

Hz. Âişe (r.a.) tarafından tertip edilen bir mûsiki programını hatırlatarak giriş yapalım. Olay şöyle cereyan eder: Medine'de bir Kurban Bayramı günüdür. Hz. Peygamber'in evinde Hz. Âişe ve yanında Ensar'ın cariyelerinden / kızlarından ikisi def çalarak Medine'nin İslâm olmazdan önceki dönemlerinde kabileler arasında yaşanan Buâs Savaşı'na dair şarkılar söylemektedirler. Aynı odada bulunan Hz. Peygamber örtüsüne bürünüp yatağına uzanmış, sırtı dönük olarak istirahat etmektedir. Derken Hz. Peygamber'in kayınpederi Hz. Ebû Bekir (r.a.) kızı ve damadının evine girer. Bir tarafta kızı ve cariyelerin çalgı çalıp şarkı söylediklerine şahit olurken diğer tarafta da Hz. Peygamber'in yattığını görür. Onun istirahat ettiği bir esnada mûsikili eğlence programı yapılmasına anlam veremeyerek, "Resûlullah'ın evinde şeytan işi çalgılar ha!" diyerek kızını azarlar. Kayınbabasının bu tepkisi üzerine Hz. Peygamber yüzünü açıp ona döner ve

[1] Nebi Bozkurt, "Eğlence", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 483.

[2] Bozkurt, "Eğlence", 10: 484.

"Yâ Ebû Bekir! Onlara karışma! Her kavmin bir bayramı vardır. Bugün de bizim bayramımızdır. Bu günler bayram günleridir." buyurur.[3]

Hz. Peygamber ve Hz. Âişe annemizin yine bir bayram gününde beraberce izleyip dinledikleri müzikli / ritimli bir dans gösterisi de hadis kaynaklarında yer almaktadır. Olay şöyledir: Habeşli veya Sudanlı olduğu belirtilen siyâhî bir grup Mescid-i Nebevî'nin toprak zemininde kılıç kalkan gösterisi yaparlar. Bu olayda da Hz. Ömer (r.a.) öfke ile göstericilerin yanına sokularak onları azarlayıp kovmak ister. Neye uğradıklarını anlamayan grubun halini gören Hz. Peygamber Hz. Ömer'e dönerek, "Bırak onları." der. Siyâhîlere de, "Güven içerisinde oynayabilirsiniz." diyerek onları rahatlatır. Hz. Âişe bu oyunu seyretmek ister veya Hz. Peygamber ona, "Seyretmek ister misin?" diye teklifte bulunur. Onun, "Evet" şeklindeki cevabı üzerine Hz. Peygamber onu kırmaz bu isteğini yerine getirir. Bu oyuncuları, Hz. Âişe Hz. Peygamber'in arkasında ellerini onun omuzlarına koyarak veya yanak yanağa vererek veya sırtındaki ridasıyla onu örterek yan yana oldukları halde Hz. Âişe usanıncaya kadar izlerler. Hz. Peygamber göstericilere ara sıra, "Haydi Erfide oğulları, göreyim sizi!" diyerek onları teşvik edip cesaretlendirir.[4]

Efendimizin ailesi ile birlikte müzikli dans gösterileri izlemesi, kendisinin de bulunduğu odada eşinin kızlara / cariyelere def çaldırıp şarkılar söyleterek dinlemesi, icra edilen bu programlara Hz. Peygamber'in kayınpederleri tarafından itirazlar edilmesine onun cevaplar vererek yapılan işleri onaylaması, Peygamber ve ailesi nezdinde mûsikinin yerini, onların mûsikiye bakışını açıkça gösteren örneklerdir.

Hz. Aişe annemizle Hz. Peygamber'in beraberce çalgı eşliğinde icra edilen şarkı dinlediklerini gösteren şu iki rivayetle devam edelim. Hz. Âişe'nin anlattığına göre; bir gün kendisinin yanında bir kız çocuğu (cariye) şarkı söylerken Peygamber (s.a.v.) içeri girer. Kız şarkı söylemeye devam eder. Biraz sonra Hz. Ömer de (r.a.) içeri girmek için izin ister. Şarkıcı kız hemen sıçrayarak ayağa kalkar. Bunun üzerine Hz. Peygamber güler. Hz. Ömer (r.a.), "Bu günahkâra neden güldün Yâ Resûlallah?" diye sorarak "O kızın söylediklerini -ya da Peygamber'in (s.a.v.) dinlediklerini- dinlemeden

[3] Buhârî, "Îdeyn", 2, 25; Müslim, "Îdeyn,", 16, 17, 19.

[4] Buhârî, "Îdeyn", 2, 25; "Nikâh", 115; "Cihad", 79, 81; "Enbiyâ", 15; Müslim, "Îdeyn", 4, 18, 19; Nesâî, "Îdeyn", 35; Ebû Davûd, "Edep", 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 3: 61.

buradan ayrılmayacağım." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber şarkıcı kıza tekrar şarkı söylemesini emreder. Kız şarkısını söyler, Hz. Ömer de dinler.[5]

Kadının birisi Peygamber'e (s.a.v.) gelir. Resûlullah (s.a.v.), "Ya Aişe, bu kimdir biliyor musun?" diye sorar. Hz. Aişe, "Hayır Ey Allah'ın Elçisi!" diye cevap verir. Hz. Peygamber, "Bu falan sülalenin şarkıcı cariyesidir. Sana şarkı söylemesini ister misin?" diye Hz. Aişe'ye tekrar sorunca Aişe annemiz Hz. Peygamber'e "Evet" karşılığını vererek cariyeye de (şarkı söylerken def gibi çalması için) bir tepsi verir. Cariye de Hz. Aişe'ye şarkı söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Şeytan bu cariyenin burun deliklerine üfürmüştür."[6] buyurur.

Peygamber ailesinden rivayet edilen bir başka örnekten de çocuklu bir ailede annenin çocukları için yapacağı en güzel işlerden birisinin ona ninni, şarkı türünden bir şeyler söyleyerek onu eğlendirmek olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'nın (r.a.) oğulları Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutup ninni türünden bir şeyler terennüm ederek ayakları üzerinde ritmik hareketlerle oynatması hadisesi kaynaklarda yer almaktadır.[7]

Gerek bu rivayetler ve gerekse Hz. Peygamber'in evinde güzel ve yüksek bir sesle nağme ile Kur'ân okuduğuna dair rivayetler[8] Peygamber ailesinde mûsikinin dinî ve dünyevî (örfî, folklorik, eğlence vb.) amaçlarla bir araç olarak kullanıldığının açık göstergeleridir.

Türkler ise eskiden beri -dinî, din dışı- muhtelif vesilelerle resmî, gayr-i resmî birçok eğlence programları tertip etmişler, bu programların büyük bir kısmında sazlı, sözlü mûsikîye yer vermişlerdir. Özellikle, tahta çıkma, av, beşik kertme, nişan, düğün, bayram, karşılama, uğurlama, ant verme veya öç alma gibi vesilelerle tertiplenen toy[9] adı verilen eğlencelerde mûsikî ve ziyafet bir arada görülmüştür.[10]

---

5 Nûruddîn Ali b. Ebi Bekr el-Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid ve menbau'l-fevâid* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, ty), 8: 130-131.

6 Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid,* 8: 130.

7 Bk. Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih el-Endelüsî, e*l-Ikdü'l-ferîd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 2: 274; Nebi Bozkurt, *Hadis'te Folklor Eğlence* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), 96.

8 Buhârî, "Tevhîd", 52; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn ve Kasruhâ", 34; Ebû Dâvud, "Salât", 355; Nesâî, "İftitah", 83.

9 Toy hakkında daha geniş malumat için bkz. Salim Koca, "Toy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41: 270-272.

10 Bozkurt, "Eğlence", 10: 483

Osmanlı'da da durum pek farklı değildir. Osmanlı toplumu, saray ve konaklardan tutun da kışlalara, camilere, tekkelere, çarşılara ve sokaklara varıncaya kadar her zaman ve her mekânda mûsiki ile içli dışlı olmuştur. Doğum merasimi, kına gecesi, beşik alayı, ninniler, sünnet merasimleri, okula başlama merasimleri, düğün merasimleri, esnaf şenlikleri, dinî günler ve geceler, hacı uğurlama ve karşılama merasimlerinde olduğu gibi doğumdan ölüme, ibadetten eğlenceye ve eğitimden savaşa varıncaya kadar hayatın her alanında mûsikiye yer vermişlerdir.[11]

Bu makalede; "bir duygu, bilgi veya düşüncenin izhar edilmesi, karşı tarafa aktarılması gibi bir maksada binaen farklı frekanstaki birbirine uygun seslerin belirli kurallara bağlı kalınarak, belli bir sanat anlayışı içerisinde bir araya getirilmesi" olarak tarif edilebilecek mûsikinin meşruiyetine dair tartışmalardan mümkün olduğu kadar uzak kalarak, Osmanlı'daki Müslüman ailelerinde ne şekilde yer aldığı tespit edilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Müslüman Osmanlı Ailesinde Mûsiki

1. 1. Padişah Ailesinde Mûsiki

Hz. Peygamber'in evinde gerçekleştirilen bayram eğlencesinin bir benzeri, Osmanlı padişahının kendisi ve ailesinin yaşadığı mekân, ev olan 'harem'de[12] de görülmektedir. Şöyle ki; Topkapı Sarayı'nın harem kısmında bulunan Hünkâr Sofası'nda[13] padişah ailesi (kendisi, eşleri, annesi, kızları ve onların küçük çocukları) özellikle bayram günlerinde bir araya gelerek cariye sâzende ve hânendeler tarafından icra edilen, başta mûsiki fasılları olmak üzere çeşitli eğlencelere iştirak ederlerdi. Bir nevi aile toplantısı da sayılabilecek bu programlara yabancı erkek ve kadın hatta yetişkin şehzadeler bile katılamazdı. Padişahın kendi cariyelerinden oluşan hânende ve sâzendelerin daha rahat hareket etmeleri ve hünkârın ve ailesinin saygınlığının korunması açısından, sofanın iki üç metre üst tarafında sedef kakmalı parmaklıkları olan, padişah ailesinin onları, onların da padişah ailesini göremeyecekleri şekilde tasarlanmış bir mekânda sanatlarını icra

---

[11] Bu konularla ilgili daha geniş bilgiler için şu eserlere bakılabilir: Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirat ve Muamelat-ı Kavmiye-i Osmaniye,* haz. Kazım Arısan, Duygu Ansan Günay (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995); Pehlul Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî,* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014).

[12] İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı,* 2. Baskı (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), 73; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı'da Harem* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1997), 28.

[13] Daha geniş malumat için bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 1: 870.

ederlerdi.[14] Bu icralarda klasik Türk mûsikisinin dinî ve din dışı, sazlı ve sözlü her türünden eserleri seslendirilirdi.[15]

Padişahın eşi ve cariyeleriyle gerçekleştirdiği, aile toplantısı ve aile halkı ile muaşeret ve sohbet toplantıları da denilebilecek Has Bahçe'deki halvetlerde de mûsikili eğlenceler tertiplenirdi.[16]

Osmanlı hareminde ramazan ayı diğer aylara göre daha farklı geçerdi. Ramazanın ilk gecesi yapılan merasimlerde bir imam ve iki güzel sesli müezzinin iştirakiyle ilahiler okunarak namaz kılınırdı.[17] Teravih namazından sahur vaktine kadar muhtelif eğlence ve sohbetler yapılır, gecenin ramazan ayının ruhuna uygun bir tarzda geçirilmesine çalışılırdı. Bu eğlenceler harem kadınlarının ve mahrem olan insanların katılımıyla çoğunlukla sazlar eşliğinde ilahilerin seslendirilmesi şeklinde gerçekleşirdi.[18]

Ramazanın 15'inde padişah ve kadın erkek bütün ailesi güzel sesli müezzinlerin icra ettiği Kur'ân-ı Kerîm kıraati eşliğinde "Hırka-i Saadet" dairelerini ziyaret ederlerdi.[19]

Ramazanın 27.ci gecesinde haremde bulunan kadınlar ve sultanlar, kadir gecesine özel olarak düzenlenen "Kadir Alayı"na katılırlar, meydanda kendilerine ayrılan yerde durarak atılan fişekleri izlerlerdi. Daha sonra şehirde yapılan diğer şenlikleri de seyrederek hareme dönerlerdi.[20]

Bayram kutlamaları için saray bahçesinde atlıkarınca, dönme dolap ve salıncaklar kurulurdu. Padişahın erkek ve kız çocukları (şehzadeler ve sultanlar) buralarda eğlenirlerdi. Harem odalarında, kadınlar birbirlerini tebrik ederlerken, haremin avlusunda da bayram eğlenceleri yapılırdı. Bir taraftan zurnasıyla ve çifte narasıyle Zuhurî kolu,[21] diğer taraftan köçekler,

---

[14] Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1: 870; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, s. 251; Murat Sarıcık, "Hünkâr Sofasında Geçilen Musiki Fasılları ve Oynanan Oyunlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2002): 21-22.

[15] Sarıcık, "Hünkâr Sofasında Geçilen Musiki Fasılları ve Oynanan Oyunlar", 22-23.

[16] Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, s. 358; Halil İnalcık, *Has-bağçede 'Ayş-u Tarab,* 2. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 290.

[17] Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* (İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1964), 123; Naciye Sultan, *Acı Zamanlar,* haz. O. Gazi Aşiroğlu (İstanbul: Burak Yayınları, 1990), 19; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 364.

[18] Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 18, 85; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 379.

[19] Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 73; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1: 811; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 366.

[20] Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 110; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2: 131; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 366.

[21] Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 665.

bir diğer taraftan da hokkabaz ve kukla, karşılarında toplanan çocukları eğlendirirlerdi. Harem kadınları, bu eğlenceleri kafes arkalarından ve pencerelerden seyrederlerdi.[22] Gece de misafirler ve harem halkı, mabeyne davet edilir ve burada da meşru dairede eğlenceler tanzim olunurdu.[23]

Haremde çok hareketli geçen kandil geceleri için özel salonlar hazırlanırdı. Bu salonlarda kadınlar için de kafesli yerler tahsis edilir ve davetli kadınlar ile birlikte padişahın eşleri ve kızları da bu programa katılırlardı. Bu programda dinî mûsikinin en özel ve zengin formlarından birisi olan mevlid okunur, dualar edilir, tebrikleşmeler gerçekleşirdi.[24]

Yukarıda zikredilenlere ilaveten Osmanlı hareminde, padişah ailesinin iştirakiyle gerçekleştirilen içerisinde dinî veya din dışı mûsiki formlarının icra edildiği, dinlendiği "Cuma Selamlığı",[25] "Surre Alayı",[26] doğum, nişan ve düğün merasimleri dışında tamamen eğlenceye yönelik programlar da tertiplenirdi. Bu programlarda da diğerlerinde olduğu gibi İslâm hukuku ve ahlâkının kurallarına, Müslüman-Türk âdet ve geleneklerine riayet hususunda son derece hassas davranılırdı.[27]

Harem kadınları bazı geceler büyük bir sofa veya odada mûsiki faslı yaparlardı. Bu gibi toplantılar hususî mahiyette kalırdı. Bir de mensup oldukları şehzade ve sultandan izin alarak ayrıca büyük saz âlemleri yaparlardı. Bu fasıllar bazen gece saat 12'ye kadar devam ederdi.[28]

Harem kadınları (padişah ve şehzadelerin eşleri, kızları, cariyeleri) son derece terbiyeli ve dindar idiler. Bunların tamamına yakını mûsiki kabiliyetleri olan, bu ilmi gayet iyi bilip ona önem veren kişilerdi. Hatta birçoğu henüz ders almadan ud, keman çalabiliyordu. Bunlar mûsiki ile yoğun olarak meşgul olurlardı.[29]

---

22 Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 98, 121, 126; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 3. Baskı (Ankara: Selçuk Yayınları, 1986), 80; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 365-366.

23 Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 365-366.

24 Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 103; Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 65-68; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 379.

25 Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1: 304-308. Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 62-64.

26 Bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 280-285; Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 67-68; İskender Pala, "Surre Alayları", *Osmanlı Ansiklopedisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 2: 124; Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37: 483-488.

27 Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 362, 403.

28 Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 81-82; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 406.

29 Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 396, 398, 399.

Bazı fakihlerin fetvalarına binaen Osmanlı hareminde def, ney, ud, keman ve tambur gibi çalgı âletleri çalınmıştır. Bu sazlarla mûsiki icraları gerçekleştirmeleri için cariyelerden hânende ve sâzende takımları kurulmuştur. Bu takımları oluşturmak için genellikle kalfalık payesine gelmiş ve padişah veya diğer hanedan erkekleriyle aralarında herhangi bir mahremiyet bulunmayan cariyeler seçilmişlerdir. Son zamanlarda yapılan bazı eğlenceler hariç, mûsiki takımlarının ulvî duyguları harekete geçiren dinî içerikli güftelere sahip eserleri seslendirdikleri, bu eserlere uygun def, ud ve ney gibi sazları tercih ettikleri ve İslâm hukuku ve ahlâkına ters düşebilecek olayların çok az meydana geldiği anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda batılılaşmanın tesiriyle klasik Türk sazları arasına piyano da girmiştir. Öyle ki, piyano çalmak, Osmanlı hareminin modası haline gelmiş padişahın eşleri, erkek ve kız çocukları piyano çalmaya başlamışlardır.[30]

Osmanlı padişahının ve ailesinin yaşadığı mekân, ev olan haremde, Hz. Peygamber'in ailesinde görülenlere benzer şekilde, onun getirdiği şeriata ve onun sünnetine ters düşmeyecek mûsikili eğlenceler tertip edilmesinin, padişah ailesini oluşturan kişilerin maddi, manevi neşelerini ve hazlarını, yaşama sevinçlerini artırmada ve böylelikle toplumun diğer ailelerine örneklik teşkil etmede büyük katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

1. 2. Diğer Ailelerde Mûsiki

Padişah ailesine özenen varlıklı aileler başta olmak üzere Osmanlı toplumundaki bütün Müslüman aileler kendi imkanları nispetinde gerek İslâm'dan gerekse örften beslenen ritüel ve alışkanlıklarla hayatın birçok alanında dinî veya din dışı içerikli çok sayıda mûsikili program gerçekleştirmişlerdir. Bu eğlencelerde İslâm hukukunun ve ahlakının kurallarına riayet hususunda hassas davranılmış, içki, kumar, fuhuş gibi kesin yasaklardan kaçınılmıştır. Bunun dışında kalan eğlenceler illegal olup Osmanlı kültüründen gelmemektedir.[31] Doğumdan ölüme kadar aile hayatının hemen hemen her safhasında rastlanılabilecek bu merasimlerden bazılarını zikredelim.

Ailede yeni bir çocuk doğduğunda ebe çocuğu dizine alır, Kur'ân-ı Kerîm'i rastgele açarak, parmağını sayfasına değdirip çocuğun ağzına sürer ve kulağına üç kere ezan okurdu. Bunlar yapılmadan çocuğa süt verilmezdi. Doğumdan üç gün sonra da çocuğa isim konurdu. Çocuğun babası, dedesi

---

[30] Ünüvar, *Saray Hatıralarım,* 126; Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 23, 28, 36-37, 53, 119; Naciye Sultan, *Acı Zamanlar,* 12, 17; Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 361-362.

[31] Erol Özbilgen, "Osmanlılar'da Gündelik Hayat", *Osmanlı Ansiklopedisi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 2: 255.

veya ninesi abdest alıp besmele çekerek çocuğun bulunduğu odaya girer annenin hal ve hatırını sorduktan sonra yüzünü kıble tarafına çevirir, diz üstü oturur ve çocuk kundaklı olarak kendisine verilirdi. O da çocuğu besmele ile dizinin üstüne koyar, hamdele ve salveleden sonra çocuğun sağ kulağına önce ezan okur, daha sonra takacağı ismi üç kere söyleyip üç kere de kelime-i şahadeti telkin ederdi.[32]

Yeni doğum yapmış anne için "kına gecesi"[33] veya "beşik alayı"[34] gibi bazı eğlenceler tertip edilirdi. Kına gecesi denilen gece eğlencesi için lohusanın akran ve arkadaşları ve pek yakın akrabalarıyla komşu hanımlar akşam yemeğine davet edilirdi. Davetliler içinde saz çalmayı bilen ve sesi güzel hanımlar varsa saz çalar, türkü ve şarkılar söyler ve aralarında sohbet edip şakalaşarak hoşça vakit geçirip eğlenirlerdi. Gece eğlencesiyle beraber ertesi günü akşam da beşik alayı tertiplenirdi.[35]

Genellikle büyük ailelerde yapılan beşik alayı yeni doğan çocuğun anne ve babasının akrabaları ve çok sık görüşülen kimselerin de katılımıyla gerçekleştirilirdi. Bu merasim için özel olarak davet edilen müzisyen ve dansçılardan oluşan ekiplerin gerçekleştirdikleri programda belli kurallar çerçevesinde şarkılar, türküler ve çalgılar eşliğinde davetlilerin toplandığı salona çıkarılan beşik, salonda okunan bazı şiirlerden sonra aynı şekilde çalgılar ve türküler eşliğinde tekrar odasına götürülürdü. Beşiğin odaya alınmasından sonra da dansçıların gösterisi başlardı. Bu programda aynı zamanda yemek ziyafeti de olurdu.[36] Kimi zaman mevlid de okutturulan bu programların sonunda beşiği hazırlayan hanımlar tarafından manzum beşik duaları okunurdu.[37]

Yeni doğum yapan kadının hane halkı, yakın akraba ve dost hanımlarının katılımıyla gerçekleştirilen bir diğer program da lohusa hamamıdır. Programda yemek ve kahve ikramının yanı sıra hamam ustaları

---

[32] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 13-14.

[33] Evlilik düğünleri öncesi yapılan kına geceleri için bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2: 267-268.

[34] Şehzadeler için tertiplenen beşik alayı için bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1: 211.

[35] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 17.

[36] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 17-23.

[37] Mustafa Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî* (İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1997), 28-29.

ve natırlar tarafından deflerin çalınıp türkü ve manilerin söylendiği mûsiki kısmı da mevcuttu.[38]

Çocuk biraz büyüyüp kundaktan çıkarılma vakti gelince uygun kıyafetler giydirildikten sonra henüz yürüyemediği için, ayakta, koltuklarından ve göğsünden tutularak aşağı yukarı sallanarak "dandini dandini danalı bebek" ezgileri söylenirdi.[39]

Osmanlı ailesinde çocuk uyku problemi yaşadığında uyku getiren, sinirleri yatıştıran bir ses tonu ve eda ile ninniler (uyku mûsikisi) söylenirdi. Çocuğun ninni ile uyutulması eskiden beri var olan ve her çocuk için başvurulan bir yoldu. Ninniler, annenin çocuğuna yüreğinden geçen duyguları ifade edebilmesi ve çocuk ile anne arasında nağmelerle sağlanan bir iletişim vasıtası olması, ayrıca ezan ve Kur'ân nağmelerinden / makamlarından oluşması bakımından önem arzetmekteydi. Sanat, ilim, edebiyat ve siyaset alanında ün yapmış, savaşlarda büyük başarılar sağlamış birçok kişinin çocukken annelerinden dinledikleri şefkat ve sevgi dolu sözlerden ve naif nağmelerden meydana gelen ninnilerin onları derinden etkilediği muhakkaktır.[40]

Çocuk yedi, dokuz veya on bir yaşına geldiğinde sünnet ettirilirdi. Sünnet düğünü için yapılan onlarca hazırlıktan birisi de mûsiki grubu ayarlamaktı. Düğün günü çocuk sünnete hazır duruma getirilir, bu arada sünnet çocuğunun arkadaşlarından oluşan ilahici sınıfı, ilahici başının yönetiminde özenle seçilmiş marşlar ve ilahiler okuyarak önceden belirlenen bazı sokaklarda dolaşılır ve yine düzenli bir şekilde düğün evine dönülürdü. Sünnet esnasında ve sünnetin hemen akabinde hokkabazlar ellerindeki defleri çalarak velvele koparırlar, türlü tuhaflıklar yaparak sünnet çocuklarını avutmaya çalışırlardı.[41]

Sünnet münasebetiyle çeşitli eğlenceler de tertip edilirdi.[42] Hokkabazlık, orta oyunu, Hacivat-Karagöz, kukla gibi oyunların yanı sıra saz

---

[38] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 23-25; Mustafa Uzun - Nurettin Albayrak, "Hamam (Kültür ve Edebiyat)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15: 431.

[39] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 29.

[40] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 30-31; Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî*, 30-38.

[41] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 295-296; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 46-47.

[42] Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam,* trc. Elif Kılıç, 5. Baskı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 197.

takımlarının fasılları da olurdu. Bu eğlencelere hane halkı ile beraber misafirler de iştirak ederdi.[43]

Sünnetin üçüncü günü sadece hane halkı ile akrabalara yönelik bir eğlence daha tertip edilirdi. Bu eğlenceler konağın harem tarafındaki uygun bir salonda yapılırdı. Başta yemek olmak üzere yapılan çeşitli ikramların ardından tamamen bayanlardan oluşan müzisyen, oyuncu ve dansçılar sanatlarını icra ederlerdi.[44]

Osmanlı'da okul çağı erkek veya kız çocukları için beş yaşında başlardı. Çocuk okula başlayacağı zaman, önemli pedagojik değerler taşıyıp bilhassa çocuklarda büyük bir okuma arzusu uyandıran[45] "Mektep Cemiyeti" veya "Âmin Alayı" denilen bir merasim yapılırdı. Mektep hocasının idaresinde okula daha önceden devam eden çocuklardan oluşan bir grup okulda toplanıp en önde mektep hocası, mektep halifesi, okulun ilahici başı, arkalarında ilahiciler, onların arkasında erkek çocuklar ve sonra da kız çocuklar olmak üzere saf saf dizilerek intizam içinde okula yeni başlayacak çocuğun evine gelirler. Önceden belirlenen sokaklarda yürüyerek okunan ilahiler ve "âmin" nidaları arasındaki programın ikinci aşaması evde yapılırdı. Çocuğun ilk dersi olan bu merasime "bed'-i Besmele" denmekte olup babasının ve diğer davetli kimselerin huzurunda yapılırdı. Bu programda mektep hocası ve çocuk birlikte ilk derslerini yaparlar. Okunan aşr-ı şerifler, yapılan dualar ve çocukların yüksek sesle söyledikleri âmin nidalarıyla çocuk okula başlamış olurdu.[46]

Erkek çocuklarının mesleğe başlatılması için düzenlenen merasimlerde çocuğun babası da hazır olup dualarla beraber mutlaka yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm okunurdu.[47]

---

43 Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 295-296; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 50-51.

44 Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 295-296; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 53; Sünnet merasimleri sadece bu anlatılanlardan ibaret olmayıp mevlid okutularak veya nevbe vurdurularak icra edilenleri de mevcuttu. Bk. Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî*, 39.

45 Mustafa Öcal, "Amîn Alayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 63.

46 Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1: 58-59, 193; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 60; Öcal, "Amîn Alayı", 3: 63; Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî*, 45-56.

47 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 79, 95; Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî*, 60-66.

Kız çocuklarının iyi bir ev hanımı olarak yetiştirilmesi hususunda çok hassas davranan Osmanlı ailesi ister ekâbir olsun isterse fakir aile olsun yemek pişirmeden gergef işlemeye, biçki nakıştan oya yapmaya kadar kızlarına evin büyük küçük her ihtiyacını öğretmeye büyük gayret göstermiştir. Tezgâh başında bez dokuma işiyle meşgul olan kızların sıkılmamaları için yaşlı ve usta hanımlar türküler söyler, kendilerine mahsus bir ezgi ile kızların hoşlarına giden aynı zamanda nasihat veren manzumeler okurlardı.[48]

Osmanlı'da nikâh merasimleri eskiden beri evlenecek kızın evinde yapılırdı. Nikâh tamamlandıktan sonra sesi güzel iki kişi yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm okur, daha sonra dua yapılır ve merasim sona ererdi.[49] Bazı nikâh merasimleri sonunda ilahiler de okunurdu.[50]

Evlerin hem harem hem de selamlık kısmında yapılan düğünlerde de güzel sesli imam ve müezzinlerin icrasıyla gerçekleştirilen cemaatle namaz, Kur'ân-ı Kerîm kıraati gibi dinî içerikli formların yanı sıra[51] hem gelin ve damadı hem de davetlileri eğlendirmek maksadıyla çalgı ve çengi takımları çeşitli oyunlar ve fasıllar icra ederlerdi.[52]

Özellikle kış mevsiminde akşamları komşular toplandığında gençler bir başka odaya geçip sohbet eder, çeşitli oyunlar oynayarak eğlenirler aynı zamanda hafif sesle türkü ve mani söyleyerek vakit geçirirlerdi.[53] Tandır başı sohbetleri de denilen diğer bir eğlencede ise okuma bilen bir hanım tarafından halk arasında meşhur olan vaaz ve nasihate dair dinî eserler okunurdu. Genç hanımlar ise başka bir odadaki tandır etrafında toplanarak, hafif sesle türkü söyler, fiske, daire çalar, eğlenirlerdi.[54]

Yaz mevsiminde ise köşklerde sazlı sözlü eğlenceler tertip edilirdi. Zengin ailelere ait bu köşklerin itina ile tanzim edilmiş bahçelerini hem ailenin erkekleri hem de hanımları kullanırlardı. Genellikle ikindiden sonra güneş çekilince veya mehtaplı gecelerde hanımlar da bu bahçelere çıkarak

---

48 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 103.
49 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 112.
50 Özdamar, *Doğumdan Ölüme Mûsıkî*, 76.
51 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 129.
52 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 132-133; Osmanlı sarayı tarafından düzenlenen evlilik ve sünnet düğünleri için bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3: 278-279.
53 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 161.
54 Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2014), 155-159; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 215.

dolaşırlar, salıncaklara binerler, türküler ve maniler söylerlerdi. Bazen de sazlı eğlenceler tertip edilirdi.[55]

Osmanlı ailesinin yaz mevsiminde gerçekleştirdiği eğlencelerden birisi de mesirelere gitmekti. Mesirelerde erkekler, kadınlar ve çocukların hepsinin güzel ve hoş vakit geçirebileceği mutlaka bir şey bulunurdu. Mesirelerde genellikle kır gezileri, çiçek toplama, şakalaşma, oyun oynama, salıncaklara binme, yemek yeme, kahve ve çubuk içme, buralarda satılan kâğıt helva, susam helvası, koz helvası, horoz şekeri, oyuncak, su, şerbet, kavun, karpuz, marul, pişmiş mısır, kestane vb. şeylerden satın almanın yanı sıra bu tür eğlencelerde mutlaka karşılaşılan şarkı, türkü, mani söyleme, çalgı çalma / dinleme ve raks etme / seyretme gibi aktiviteler bulunuyordu.[56]

Ekâbirden olan kişilerin dairelerinde hane sahibi ve daire halkına sabah, akşam ve yatsı namazını kıldıran bir de imam görev yapardı. İmamların mutlaka hafız, güzel sesli ve kıraatlerinin düzgün olması şarttı. İmam olarak alınanlar iyi eğitim görmüş ve sohbet edilebilir kişilerden seçildikleri için hane sahibi çoğunlukla imamı yanına çağırır, onunla sohbet eder, ondan naat ve ilahi okumasını isterdi. Aynı zamanda iyi birer mûsikîşinas olan imamlardan öğretme kabiliyeti olanlar, görev yaptıkları dairede hizmet edenlerden arzu edenlere bildiği eserlerden öğretmek suretiyle çok sayıda mûsikîşinas yetiştirmişlerdir. Bu hanelerde özellikle ramazan aylarında cemaat ile kılınan teravih namazları, aralarında okunan ilahilerle, tevşihlerle, yapılan müezzinliklerle, namaz öncesi okunan devirler ve namaz sonunda okunan mihrabiyelerle manevi coşkunun artmasına büyük katkı sağlardı.[57]

Osmanlı ailesi dinî gün ve geceleri değerlendirme konusunda pek titiz davranmıştır. Peygambere duyulan sevginin bir göstergesi olarak başta mübarek gün ve geceler olmak üzere hemen hemen her fırsatta mevlid okutulmuştur.[58] Mevlid mûsiki makamlarıyla ve özel bir tarzda okunduğu için mevlid okutmak isteyen kimseler bu işte şöhret sahibi mevlidhan ve yine mûsikişinas ilahicilerden oluşan grubu evine davet eder, hane halkı ve davetliler huzurunda mevlid okuttururdu. Çeşitli ikramların yapıldığı bu merasimlerde evvela cemaatle namaz kılınır, usulüne uygun olarak mevlid

---

55 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 216-217.

56 Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam,*133; Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?,* 63-65, 232, 233-235; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 293-294.

57 Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 176-177, 252, 255.

58 Saray tarafından düzenlenen resmî mevlid alayı hakkında bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2: 521-522; Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid,* 64-67.

okunur, herkes diz çökmüş vaziyette sükûnetle ve saygıyla okunan mevlidi dinlerdi.[59]

Mübarek gecelerde yapılan faaliyetlerden birisi de Hz. Peygamber'in lihye-i saadetinin ziyaret edilmesidir. Lihye-i saâdetin muhafazası için bazı konakların en üst katında özel olarak yaptırılmış ayrı bir daire bulunurdu.[60] Mübarek gecelerden birinde yatsı namazı vakti gelince, hane sahibi, çocukları ve yakınları hepsi o daireye çıkar, burada cemaatle yatsı namazı kılınır, dua edilir, sonra başta hane sahibi olduğu halde lihye-i saâdet'in bulunduğu oda kapısına gelinir, ağır ağır salât-ü selam getirilerek ziyaret işlemi gerçekleştirilirdi.[61]

Aile halkının hep beraber iştirak ettiği dinî içerikli faaliyetlerden birisi de hacı uğurlama ve karşılama merasimleridir. Yolcu uğurlanırken yapılan dualara ilaveten yüksek sesle tekbir ve salavat da getirilirdi. Karşılama esnasında da defler çalınır yüksek sesle tekbirler getirilerek hacı hanesine kadar götürülürdü.[62]

2. Konu ile Alakalı Osmanlı Fetvaları

Buraya kadar Peygamber ailesinde farklı gayelerle icra edilen mûsiki faaliyetlerinden yola çıkarak mûsikinin Müslüman Osmanlı ailesinde ne şekilde var olduğu ortaya konuldu. Bugün olduğu gibi geçmişte de Müslüman ailelerde mûsiki dinî ve din dışı amaçlarla yukarıda anlatıldığı şekilde mevcudiyetini korumuşken yani gerçekler böyle iken Osmanlı fetvalarında durum çok farklıdır. Hanefî mezhebine mensup ulema (şeyhülislâm, müftü) herhangi bir meselede fikir beyan edeceklerinde mezhebin muteber kaynaklarına dayanırlardı. Osmanlıda özellikle resmî olarak iftâ makamında bulunan müftülerin fetvalarını verdikten sonra fetvaya destek, dayanak olacak mahiyette muteber fıkıh kaynaklarından nakil getirme mecburiyetleri de vardı.[63] Hanefîlerin güvenilir temel eserlerinde ise genellikle *kerâhiyye, hatar* ve *ta'zîr* gibi bölümler içerisinde yer alan mûsiki konusu hakkında olumsuz hükümler verilmiş, hoş karşılanmamış, günah sayılmıştır. Hanefîliği devletin resmî mezhebi olarak kabul eden Osmanlı Devleti müftüleri de meseleler hakkındaki görüşlerini

[59] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 247-248.
[60] Camilerde gerçekleştirilen lihye-i şerif ziyaretleri için bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2: 366.
[61] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 248, 249.
[62] Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,* 1: 270.
[63] Bk. Tacetdin Bıyık, *Osmanlı Fetvalarında Mûsikî* (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019), 26-27.

bu mezhebe dayandırmışlardır. Hal böyle olunca Osmanlı fetvalarında genel olarak mûsiki özel olarak ise aile içerisindeki mûsiki hakkında resmî müftüler ve şeyhülislâmlar -bir iki isim hariç- tarafından olumsuz görüşler serdedilmiş, konu hakkında olumlu görüşe sahip olanlar genellikle resmî görevi olmayan tekke mensubu âlimler arasından çıkmıştır.[64] Şimdi aile içerisindeki mûsiki faaliyetlerini ele alan fetvalardan bazılarına göz atalım.

"Mes'ele: Zeyd zevci Hind'iñ yanında saz çalsa Hind'in nikāḥına żararı olur mı? el-Cevāb: İstiḥlāl ṭarīḳi ile iderse olur."[65]

"Mes'ele: Zeyd zevcesi Hind'e çeng alıvirüb çeng çaldırsa diñlese şer'an Zeyd'e ne lāzım olur? el-Cevāb: Ta'zīre müsteḥaḳ olur."[66]

"Mes'ele: Zeyd ḳarşusunda zevcesi Hind'e ṭanbūr çaldurub diñlese Zeyd'e ne lāzım olur? el-Cevāb: Ta'zīr-i şedīd ile zecr ve men' olunur."[67]

Fetvalar incelendiğinde evli çiftlerden birinin çalgı çalması diğerinin dinlemesi şeklinde aile içerisinde vuku bulan bir eğlence faaliyetinden söz edildiği görülmektedir. İlk fetvadaki sorunun içeriğine bakıldığında kocanın karısına saz çalmasının aralarındaki nikâh bağını zedeleyecek bir unsur olup olmadığı sorulmuş cevapta ise "haram" olan bu işin "helal" kabul edilerek işlenmesi durumunda aralarında talakın vaki olacağı belirtilmiştir. İkinci fetvada ise -işin talak boyutuna temas edilmeden- karısının çaldığı sazı dinleyen kişiye ne gerekeceği sorulmuş, cevapta ise ta'zîri hak edeceği belirtilmiştir. Üçüncü fetvada da karısına saz çaldırıp dinleyen kocanın ta'zîr-i şedid (ağır ceza) uygulanarak bu işten vazgeçmesi temin edilir, şeklinde cevap verildiği görülmektedir.

Sonuç

Mûsiki insan hayatının her safhasında, kişisel, ailevi ve toplumsal alanın tamamında var olmuştur ve var olmaya da devam etmektedir. Hz. Peygamber'in şahsî ve ailevi hayatı incelendiğinde bu durum açık bir şekilde görülecektir. Onun aile hayatında da mûsikinin farklı amaçlarla kullanıldığı açıktır.

---

64 Bıyık, *Osmanlı Fetvalarında Mûsikî,* 430-431.

65 Ebüssuûd Efendi, Ahmed b. Şeyh Muhyiddin b. Muhammed b. Mustafa, *Fetâvâ-yı Ebüssuûd,* Mürettib: Bozanzâde, İstinsah Tarihi: 996/1587, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1028, 59b.

66 Ebüssuûd Efendi, *Fetâvâ,* 80a.

67 Menteşzâde Abdürrahim Efendi, *Fetâvâ-yı Abdürrahîm* (İstanbul: Dâru't-Tıbâati'l-Ma'mûreti's-Sultâniyye, 1243/1827), 1: 122; ; Minkārîzâde Yahyâ Efendi, *Fetâvâ-yı Minkārîzâde*, London: British Museum, nr. 135, 42b.

Peygamber ailesinde görülen bu faaliyetlerden, öncelikli olarak Hz. Peygamber ve eşi arasındaki sıkı muhabbete vakıf olunabilmektedir. Hz. Peygamber, eşinin hoşnutluğunu, eşi ile arasındaki sevginin, mutluluğun, ahengin ve huzurun devamını temin etmek için zaman zaman yuvasında sazlı, sözlü eğlenceler tertip edilmesine -itirazlara rağmen- rıza göstermiş, çalınıp söylenen eserleri, oynanan oyunları ve dansları hem eşine dinletmiş izletmiş hem de kendisi dinlemiş ve izlemiştir. Bazen Hz. Peygamber'in arzusuyla bazen de eşinin arzusuyla iştirak edilen bu tür programlar bir açıdan Müslüman ailelere Müslümanca eğlencenin nasıl olması gerektiği hakkında fikirler de vermektedir. Gerçekleştirilen bu tür eğlence programlarına yapılan itirazlar ve Hz. Peygamber'in itirazlara yönelik söz ve fiilleri (onun hoşgörüsü, tevazuu, sabrı, halim selim ve sakinliği), onun huzurunda sahâbenin serbestçe ve rahatça hareket edip düşüncelerini özgürce dile getirebildiklerini göstermesi bakımından önem arzetmektedir. Hz. Peygamber'in kızının bir anne olarak yavrularını eğlendirmek için onları çeşitli melodiler eşliğinde oynatması da Müslüman annelere Peygamber ailesinden gelen çok hoş bir örnek/hediye olsa gerektir.

Hz. Peygamber'in evinde gerçekleştirilen mûsiki faaliyetlerinin benzerleri Türk örfü ve zevki ile mezcedilerek başta padişah ailesi olmak üzere toplumdaki hemen hemen bütün Müslüman Osmanlı ailelerinde de dinî, örfî, folklorik ve eğlence gibi farklı amaçlar gözetilerek hedeflenen noktalara ulaşmak için etkili bir araç olarak kullanılmıştır.

Günümüzde çoğunluk tarafından neredeyse tamamen elektronik aygıtlar vasıtasıyla (cansız olarak) dinlenen mûsiki teknolojik icatlardan önce canlı olarak icra edilir / üretilir, dinlenirdi. Aile ortamlarında elektronik cihazlardan değil de -kabiliyet olmasa bile- fertlerin kendi çabaları ile icralarda bulunmaları en azından tüketimden kurtularak üretime teşebbüs etme, üretimin zorluklarını anlama gibi açılardan fayda sağlayacaktır.

Aile içerisinde zaman zaman farklı münasebetlerle –İslâm hukuku ve ahlakına, Müslüman-Türk âdet, gelenek ve göreneklerine ters düşmeyecek şekilde gayrimeşruluklardan arındırılmış olarak- dinî veya din dışı mûsiki faaliyetlerine yer verilmesi, din ve örften beslenerek şekillenen Müslüman-Türk kültürünün yeni nesillere aktarımının yanı sıra ailedeki fertlerin sağlıklı iletişiminde, birbirlerine karşı sevgi ve saygılarını temin edip artırmada, kısacası yaşam sevinci yüksek olan mutlu bir aile oluşturmada büyük katkılar sağlayacaktır. Mesela, annenin yeni doğan yavrusuna ninniler söylemesi, evde yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm okunması, ara sıra cemaatle namaz kılınması, mevlid okutturulması, şarkı, türkü, ilahi vb. şeylerin söylenmesi,

bir çalgı aletinin çalınması veya en azından bunların toplu olarak dinlenmesi; evin dışında da ailecek camilerde cemaatle namaza iştirak edilmesi, mevlid vb. programların canlı olarak dinlenmesi, bazı tekkelerde ve cemiyetlerde gerçekleştirilen âyinlerin dinlenmesi, şer-i şerifin çizdiği sınırları aşmayan bazı mûsiki icralarının takip edilmesi vb. faaliyetler de biraz önce zikredilen hususlarda tesirli olacaktır.

İnsanın güzel sese olan meyli ve mûsikiden yoksun olarak yaşayamayacağı âşikârken, hele hele günümüzde hemen hemen her şeyin doğru-yanlış farklı amaçlarla insanları etkilemek için araç olarak kullanıldığı bir ortamda mûsikiye "haram", "günah", "küfür" gibi hüküm vermek, yüzlerce yıldır sahip olunan paha biçilemeyecek değerdeki tecrübe ve bilgi birikiminin bir anda çöpe atılması anlamına gelecektir. Günümüzde birçok art niyetli kesim tarafından bilinçli bir şekilde sosyal, siyasal, eğitim, ticaret, din, siyaset ve kültür gibi alanlarda propaganda aracı veya silah gibi kullanılan mûsikiden Müslüman birey, aile veya toplum olarak hangi alanda ne şekilde istifade edilebilir konusunda düşünmek, ulusal ve uluslararası arenada tesirli olabilecek, dinî ve dünyevî yaşantıya azami derecede katkılar sağlayacak projeler üretmenin gerekli olduğu kanaatini taşımaktayız.

Kaynakça

Abdülaziz Bey. *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirat ve Muamelat-ı Kavmiye-i Osmaniye.* Haz. Kazım Arısan, Duygu Ansan Günay. 2 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Abdürrahim Efendi, Menteşzâde. *Fetâvâ-yı Abdürrahîm*. 2 Cilt. İstanbul: Dâru't-Tıbâati'l-Ma'mûreti's-Sultâniyye, 1243/1827.

Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı'da Harem.* İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1997.

Bıyık, Tacetdin. *Osmanlı Fetvalarında Mûsikî.* Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2019.

Bozkurt, Nebi. "Eğlence". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 10: 483-488. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

Bozkurt, Nebi. *Hadis'te Folklor Eğlence.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîh-i Buhârî.* 1-631. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000. *el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde, haz. Sâlih b. Abdülazîz)

Buzpınar, Şit Tufan, "Surre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 37: 483-488. Ankara: TDV Yayınları, 2009.

Düzenli, Pehlul. *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî.* İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî. *Sünen-i Ebû Dâvûd.* 1223-1608. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000. *el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde, haz. Sâlih b. Abdulazîz)

Ebüssuûd Efendi, Ahmed b. Şeyh Muhyiddin b. Muhammed b. Mustafa. *Fetâvâ-yı Ebüssuûd.* Mürettib: Bozanzâde, İstinsah Tarihi: 996/1587. Şehid Ali Paşa, 1028: 1a-360b. Süleymaniye Kütüphanesi.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam.* Trc. Elif Kılıç. 5. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebi Bekr. *Mecmaü'z-zevâid ve menbau'l-fevâid.* 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, ty,

İbn Abdürabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî. *el-Ikdü'l-ferîd.* 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

İnalcık, Halil. *Has-bağçede 'Ayş-u Tarab.* 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Koca, Salim. "Toy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 41: 270-272. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Minkārîzâde, Yahyâ Efendi. *Fetâvâ-yı Minkārîzâde.* 135: 1a-379a. London: British Museum.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâbûrî Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim.* 673-1202. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000. *el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde, haz. Sâlih b. Abdülazîz)

Naciye Sultan. *Acı Zamanlar.* Haz. O. Gazi Aşiroğlu. İstanbul: Burak Yayınları, 1990.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen-i Nesâî.* 2087-2453. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000. *el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde, haz. Sâlih b. Abdülazîz)

Ortaylı, İlber. *Son İmparatorluk Osmanlı.* 2. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Osmanoğlu, Ayşe. *Babam Sultan Abdülhamid.* 3. Baskı. Ankara: Selçuk Yayınları, 1986.

Öcal, Mustafa. "Amîn Alayı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 3: 63. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Özbilgen, Erol. "Osmanlılar'da Gündelik Hayat". *Osmanlı Ansiklopedisi.* 2: 147-267. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Özdamar, Mustafa. *Doğumdan Ölüme Mûsıkî.* İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1997.

Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Pala, İskender. "Surre Alayları", *Osmanlı Ansiklopedisi,* 7 Cilt. 2: 124. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Sarıcık, Murat. "Hünkâr Sofasında Geçilen Musiki Fasılları ve Oynanan Oyunlar". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 2002/9: 21-43.

Sevengil, Refik Ahmet. *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?.* İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2014.

Uzun, Mustafa, - Albayrak, Nurettin. "Hamam (Kültür ve Edebiyat)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 15: 431-433. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Ünüvar, Safiye. *Saray Hatıralarım.* İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1964.